

Історія Народного Руху України на Острожчині

Історія Народного Руху України на Острожчині веде свій початок від громадсько-політичного руху, який був заснований на базі численних демократичних угруповань, на основі запропонованих Спілкою письменників України Програми і Статуту, надрукованих в «Літературній Україні» 16 лютого 1989 року.

Звичайно, що національно свідомих людей в Острозькому районі було багато і до 1989 року, а ця публікація тільки дала поштовх до об'єднання всіх демократичних сил в одну потужну організацію Народного Руху України за перебудову.

Ще до створення Руху місцеві патріоти об'єднувались у Товаристві Української Мови (ТУМ) (Валентина Шавронська, Степан Защик, Марія Чубай), Українській Гельсінській спілці (УГС), в якій у 1988 році перебував лише Микола Серeda, а пізніше вступили Михайло Мельничук і автор цих рядків, який і очолив осередок, та товариство «Зелений світ», на чолі з Тетяною Матюніною.

Ще влітку 1988 року у мене виникла ідея встановити синьо-жовтий прапор на непрацюючій водонапірній вежі селища Цукрового заводу. Для цього було зшито відрізи синьої і жовтої тканини, куплені в магазині.

Для допомоги у встановленні прапора покликав двох старшокласників з Острозької СШ № 3 (тепер Оженинський НВК «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – ліцей») Балабу Андрія та Повара Валерія. Саму акцію вирішили провести пізно ввечері з надією залишитись непоміченими. Допмагаючи один одному, ми вилізли на дах вежі і закріпили прапор на громовідводі. Для того, щоб важче було його зняти, ми завбачливо захопили з собою банку автомобільного мастила і, спускаючись донизу, густо змазували ним щаблі драбини. Коли ми вже були внизу башти, почулися голоси директора школи Немирича В. Ф. і Бомблюка Є. І., які пропонували нам «добровільно здатися». На той час я вже не був учнем школи і тому спустився першим. «Добровільні дружинники» намагалися схопити мене й тримати, боячись, що я втечу. Це виглядало досить кумедно. Я їм сказав, що вішав прапор сам, але «детективи» чули голоси, які лунали під час моїх розмов з хлопцями, і тому мені не повірили. Ні директор школи, ні вчитель фізкультури не наважилися залізти в башту крізь вікно над дверима. Вони запропонували хлопцям виходити самим, інакше будуть чекати їх внизу до приїзду наряду міліції. Хлопці, розуміючи ситуацію, «здалися» самі. Нас лякали, що будуть судити за отруєння води у водонапірній вежі, хоча на той час башта вже декілька років не працювала.

Наступного ранку я поїхав в Острів. Приблизно о десятій годині мені на роботу (в музей) зателефонували і сказали, що директор одного заводу викликав мою маму і погрожував їй звільненням з роботи, якщо я не зніму прапор. Тут вже я вирішив в'ясувати стосунки і пішов до першого секретаря райкому К. Орленка та другого секретаря М. Шаповалова, щоб розібратися в даній ситуації. М. Шаповалов мені заявив, що вони не зривають наш жовто-синій прапор тільки тому, щоб не створити ситуацію, яку б ми могли використати та надрукувати в своїх підпільних газетах (тоді вони друкувалися в Прибалтиці).

Як стало відомо пізніше, директор цукрового заводу пропонував багатьом працівникам зняти прапор і за це отримати відгули. Але треба віддати належне всім жителям селища, ніхто не спокусився на цю пропозицію. Так і висів цей прапор на водонапірній вежі, поки геть не витріпався.

В той час радянська промисловість, звичайно, не випускала значків із зображенням жовто-синього прапора. Та ми навчилися переробляти значки із зображенням червоно-синього прапора Української РСР, з яких здирали червону барву і наносили жовту, і з гордістю носили їх. Декілька таких значків на даний час зберігаються у фондах Острозького музею.

Потрібно відмітити, що до розвитку національно-свідомих сил Острога причетний також письменник з Нетішина Микола Рущкий, він хоч і не проживав в Острозі, але я з ним працював в Острозькому історико-культурному заповіднику, де ми й заприятелювали, а пізніше також обговорювали всі питання національного відродження. Саме Рущкий першим розповів мені, що в «Літературній Україні» надруковано статут Народного Руху України за перебудову. Ми кинулися шукати газету по всіх бібліотеках міста, але там цього примірника вже не було – комуністи та комсомольці, вилучивши його, вивчали статут у себе по кабінетах, а знайшли ми примірник лише в учителя історії С. Г. Защика. В той день мали відбутися комсомольські збори відділу культури Острозького району, і ми з Миколою вирішили провести акцію підтримки Руху на цих зборах. Микола виступив з ініціативою підтримати мораторій на спорудження ХАЕС, не допустити розширення Хрінницького водосховища, а також запропонував підтримати зародження Народного руху. З підтримкою цих ініціатив також виступив і я.

Більшість комсомольців голосуванням підтримали ці пропозиції, і ми занесли протокол зборів першому секретарю райкому комсомолу М. Петрушину. Вже на наступний день було терміново зібрано партійну організацію району. На зборах перший секретар райкому компартії К. Орленко запросив до слова М. Рущкого як основного «підбурювача», щоб силами молодих комуністів, які були присутні на зборах, «відчитати» нас за само-

управство. Але, на подив першого секретаря, молоді комуністи почали підтримувати нас і критикувати «систему». Щоб не провокувати й надалі нам підтримку, Орленко закрив збори. Це була наша перша тактична перемога.

Надалі нас, музейних працівників, вже без Руцького, який пішов з музею і зайнявся журналістикою, завжди заганяли на партійні збори відділу культури. Коли на зборах приймали в комуністичну партію чергового претендента, директора туристичного бюро (прізвища не пам'ятаю), я почав «завалювати» її різними питаннями з історії, але, найголовніше, чому вона не розмовляла українською мовою. Я зробив акцент на тому, що людина, яка не володіє мовою народу, на території якого проживає, не може очолювати туристичне бюро. Її тоді не прийняли і в партію. Після цього нас, безпартійних, вже не змушували ходити на партійні збори.

Влітку 1989 року я офіційно написав заяву про вступ до Руху (збори відбувалися в «Будинку природи» у Рівному) і поступово почав пошуки однодумців в Острозі, першим з яких був Володимир Криницький. Про установчу конференцію крайової організації «НРУ за перебудову», що проходила в Рівному, мене не повідомили, але з острожан-рухівців про цей захід довідався Петро Зотович Андрухов, який разом з Мирном Петровичем Кушніром поїхали на установчу конференцію від міста Острога. Щоправда, там вони, зі слів Мирона Петровича, не викликали довіри у Миколи Поровського, і на установчий з'їзд у Київ їх не взяли. В подальшому П. З. Андрухов та М. П. Кушнір зайнялися краєзнавчим товариством «Спадщина» та «Просвітою», відродженням Острозької академії, але вони завжди підтримували всі починання Руху. Власне, багато рухівців були членами «Спадщини» і «Просвіти», і до них, як до старших та більш досвідчених, я завжди мав змогу звертатися за порадами.

1989 рік в Острозі ще не був таким продуктивним на мітинги, як містах Рівне та Нетішин, але ми все ж таки хай невеликі, але значимі акції проводили. Так, восени 1 жовтня на кладовищі, що по вул. Більмаж, ми вшанували пам'ять М. С. Шугаєвського, голови департаменту дошкільного виховання і позашкільної освіти в уряді гетьмана Скоропадського та керівника острозької «Просвіти» в 1920-і роки. Для підтримки акції приїхала група рухівців з Рівного (І. Демянюк, С. Кричильський та інші).

Офіційно написавши заяву про вступ до Руху, поступово почав пошуки однодумців в Острозі. Першим був В. Криницький, потім восени зателефонував Іван Демянюк із обласної управи про те, що є ще заяви на вступ до Руху. Коли я приїхав по заяви, то виявилось, що їх написали ветерани М. Мельничук та Л. Юсковець. Хоч зустрічався я з усіма вище названими рухівцями й раніше, проте перше установче засідання ми провели лише 8 січня 1990 року в замку князів Острозьких. Це був другий

день Різдва, згідно графіка я був черговий у музеї; екскурсій в той день не планувалося, відвідувачів було небагато, тому ми провели збори в музеї. До нас тоді приїхав представник від «області» І. Дем'янюк, і на зборах з чотирьох чоловік було обрано головою першого осередку мене.

З того часу, як офіційно стало відомо про створення першого осередку Руху, чисельно організація почала швидко збільшуватися. На кінець січня осередок був досить великим.

22 січня 1990 року планувалася акція до Дня Злуки українських земель. КДБ намагалося не допустити проведення цієї акції, тому його керівництво віддало наказ різними методами нейтралізувати активістів-рухівців. На той час я був головою Острозької організації Народного Руху України, тому й повинен був координувати проведення цієї акції. Всі агітаційні матеріали та прапори передавалися з Рівного через мене та Криницького Володимира.

Знайомі з військового комісаріату повідомили, що мене планують забрати в «партизани». Тому, щоб уникнути цього, я ліг в хірургічне відділення районної лікарні. Ще до операції я встановив над своїм ліжком великий синьо-жовтий прапор. Райлікарня перетворилася на координаційний центр по проведенню акції злуки УНР та ЗУНР, звідти ж роздавались листівки та прапори головам осередків, які вже в той час існували в багатьох селах.

Періодично мене «навідували» працівники КДБ. Вони вимагали від головного лікаря, щоб той змусив мене зняти прапор з-над ліжка. Та ситуація складалася так, що головний лікар наказував зав. хірургічним відділенням Васильєву Леоніду, а завідуючий підходив до мене і говорив: «Мені наказали сказати тобі, щоб ти зняв прапор. Я тобі сказав, а ти собі вирішуй, як хочеш». Така ситуація повторювалася після кожного чергового візиту кадебістів. А прапор я зняв тільки тоді, коли виписувався додому.

Знаючи мою громадську активність, на чергових комсомольських зборах відділу культури Острозького району (приблизно в квітні 1990 р.) мене обрали головою первинної комсомольської організації. Не відкладаючи у довгий ящик, я відразу поставив питання про припинення діяльності первинної комсомольської організації райвідділу культури, зі мною погодились майже всі комсомольці, і я зібрав у більшості комсомольські квитки, щоб райком комсомолу не зміг так швидко відновити організацію. Написавши протокол ліквідаційних зборів, я відніс його до першого секретаря райкому комсомолу Миколи Петрушина. Ця подія наробила багато шуму, адже, напевне, це вперше була ліквідована комсомольська організація, та ще й такого ідеологічного відділу, як «культура». Хоча через деякий час знайшлися деякі директори сільських будинків культури

та бібліотекарі, які поновили членство в комсомолі, але їх було небагато, і вони змогли зібрати людей лише на осередок. До мене зверталися з райкому комсомолу з вимогою віддати членські квитки, але я на черговому мітингу в червні 1990 р. привселюдно порвав їх.

Періодично в районі проводилися різноманітні мітинги як національного, так і екологічного спрямування. Всі мітинги ми ретельно готували, але деякі доводилося підтримувати вже на «ходу». Так, стихійний мітинг, який розпочався в Оженинській школі (директор Дрозд Н. В.), переріс у справжню екологічну ходу 22 квітня 1989 р. Учні школи разом із працівниками оженинських заводів підійшли до будівлі Острозького райкому з гаслами «Геть АЕС», «Дайте нам щасливе майбутнє». Тут до них долучилися острожани, для яких цей мітинг виявився новиною, як, власне, і для мене, хоча сам я житель Оженина. Не вдовольнившись обіцянками керівників району, колона демонстрантів рушила до м. Нетішин. Біля Нетішина колону зустрів наряд міліції, і його керівники запропонували демонстрантам відвідати їдальню та відпочити після багатокілометрового маршу. Мітингувальники відмовилися від обіду і вже разом з рухівцями Нетішина пішли до стадіону. Півторагодинний мітинг показав керівництву АЕС та обох районів зростаючу активність населення.

27 травня 1990 року в Острозі була проведена установча конференція районної організації НРУ. Рішення конференції подаю в повному варіанті:

1. Створити Острізьку районну організацію Народного Руху України.
2. Обрати головою Острізької районної організації НРУ Бендюка Миколу.
3. Обрати членами ради Острізької районної організації НРУ:

Криницького В.

Мельничука М.

Швеця В.

Гвізду І.

Матюніну Т.

Сокола В.

Ткачука Ю.

4. Доручити голові та раді Острізької районної організації НРУ вийти з ініціативою створення координаційної ради всіх демократичних об'єднань Острізького, Здолбунівського та Славутського районів.

5. Активізувати роботу у трудових колективах по створенню страйкових комітетів і бути готовими підтримати Всеукраїнський страйк протесту проти розширення атомних електростанцій в Україні.

27 травня 1990 року

Голова Острізької РО НРУ

М. Бендюк

31 травня 1990 року був створений осередок НРУ на території селища Цукрового заводу, головою осередку було обрано Чорноморець Анну Дмитрівну.

Хоч яких зусиль я не прикладав, щоб Оженин був завжди попереду, але вперше в Острозькому районі офіційно встановили синьо-жовтий прапор в селі Плоска 29 липня 1990 року. Наступним був піднятий прапор над Оженинською сільською радою, а вже через декілька днів, з мітингом та гучними заявами – на території селища Цукрового заводу. Акція на Цукрозаводі пройшла досить успішно. Її підтримали рухівці з Рівного та Нетішина: В. Червоній, М. Ручький, О. Новак, В. Шкуратюк, Полухович та інші. В Острозі прапор підняли на щоглі в другій половині серпня.

Влітку острожани-рухівці активно підтримали акції в місцях козацьких битв під Берестечком та Пилявою. Був організований масовий виїзд в Капулівку на Нікопольщині та Запоріжжя до 500-ліття запорізького козацтва (7-12 вересня 1990). Всі ці поїздки вдавалися завдяки рухівцям – працівникам Оженинської АТП, які допомагали з транспортом. Тут можна багато розповідати про те, як не пускали автобус в Кіровоградську область, і як ми кружляли степами, щоб тільки обминути міліцейські пости. І як разом з хором рівненської «Просвіти», автобус якого їхав поруч з нашим, давали концерти по заляканих партійною пропагандою містечках та селах. Як спочатку люди, побачивши жовто-сині та малинові з хрестом (козацькі) прапори, ховалися, а потім виходили до нас і співали разом. Козацькі прапори вони розуміли по-своєму; бачачи майже червоний прапор з хрестом, вони думали, що він означає «смерть комуністам». Один із цих прапорів після поїздки до Запоріжжя ще довго висів на Круглій вежі острозького замку. Як вільно ми себе почували у таборі в Капулівці під Нікополем, на місці бувшої Кагарлицької січі! Наш табір відділили міліцейським кордоном від власне самого міста Нікополя; вночі місцеві відчайдухи перепливали річку, щоб потрапити до нас в табір і дізнатися, хто ж ми такі.

Цікаво також було в місті Запоріжжі, куди вирушили колоною всі патріоти, що прибули на святкування 500-ліття козацтва. Весь багатотисячний натовп «бандерівців» зупинився перед багатоповерховим будинком, на одному з балконів якого висів червоний «совєтський» прапор. Сам власник квартири вийшов з сім'єю подивитися на дійство внизу під будинком. Попереду рівненчан, в число яких входили й острожани, йшли львів'яни, вони й зупинили весь рух колони. І стали потроху свистати та скандувати різні гасла. Спочатку з балкону зникла сім'я, потім почали ховатися сусіди, врешті ті ж сусіди змусили «комуніста» зняти червоний прапор, і колона рушила далі.

Після повернення додому мене відразу викликали до КДБ, де знову допитували і, що цікаво, показували фотографії з хронікою всіх подій, що проходили під час проведення акцій у Запоріжжі; навіть було фото, як я купаюся вночі в річці. Так що сексоти міцно засіли і в нашому, рухівсько-му середовищі.

До доносів, які на мене писали в органи КДБ, я ставився спокійно. Зрозуміло, що комуністи, виховані на ідеології марксизму-ленінізму, всіляко намагалися утримати владу своєї партії, але коли в черговий раз мене викликали повісткою до районного прокурора і прокурор дав мені почитати досьє, що передали до прокуратури з КДБ, там я побачив прізвище одного колишнього політв'язня, перед яким я ніколи не крився і говорив все, що думав, це ввело мене в шоківий стан. В доносі я читав навіть таке, що я й не говорив. Отримавши чергове прокурорське попередження за антирадянську та антикомуністичну діяльність (Комуністична партія, згідно 6-ї статті радянської Конституції, була керівною та спрямовуючою силою), я, зустрівши на вулиці Бульбінського, запитав, чому він таке про мене написав, він відповів, що так йому наказали «відповідні органи». Коли я задав питання, що якби ті ж органи наказали написати, що я вбив кого-небудь, він теж написав би на мене брехню, то отримав ствердну відповідь.

Лише через деякий час Петро Зотович Андрухов приніс для мене статтю Житомирського самвидаву, де політв'язні ділилися спогадами, в яких згадували, що згаданий вище політв'язень на «зоні» співпрацював з адміністрацією тюрми і доносив на своїх співкамерників. Очевидно, ця розумна людина була зламана тоталітарною радянською системою.

25 вересня 1990 р. в Острозі сталася неординарна, як для того часу, подія. Редактор районної газети Валерій Баталов випустив замість районки «Зоря комунізму» два номери газети з назвою «Життя і слово». Це, звичайно, не сподобалося комуністичному начальству і перший секретар райкому зібрав в залі Острозького будинку культури партактив району для «пропісочування» Баталова. Валерій Гаязович повідомив мене про збори і, звичайно, я не міг не прийти. На зборах надавали слово комуністам, які в заготовлених виступах сварили та докоряли редактору за два номери не тієї газети, що вони хотіли отримувати. Особливо в докорах «розійшовся» директор найбільшого промислового підприємства району, в якого, напевне, зарплата було доволі великою, і коли директор заявив, що він випускав «Зорю комунізму», а йому прийшло не те, що треба і хто йому поверне гроші за ці два номери, тоді я знайшов в кишені шість копійок (один номер коштував три копійки) і з дальніх рядів пішов через увесь зал до доповідача. Коли я підійшов до трибуни, зал затих, замовк і директор, а я спокійно протягнув йому руку і дав ці 6 копійок, а потім спокійно розвернувся і пішов на своє місце. Я не бачив обличчя директора, але мені потім розповідали, як воно почервоніло; я ж почув лише, як мені вслід полетіли копійки і зал вибухнув реготом. Після такої події збори закрилися і всі розійшлися, а з наступного року газета все ж таки почала виходити (завдяки зусиллям В. Г. Баталова) під назвою «Життя та слово».

У жовтні 1990 року відбувся II з'їзд Руху. Від Острозького району на з'їзд поїхали Чорноморець А., Криницький В. та я. Цей з'їзд для мене запам'ятався не лише рішеннями, які там були прийняті, але і тим, що, якраз коли проходило засідання, на з'їзд прийшла телеграма, що в мене народилася донька, народження якої я очікував десь через місяць. Телеграму зачитав В. Яворівський, звичайно, я був в шоковому стані, а тим більше, що всі делегати з'їзду мене вітали прямо в залі Палацу культури «Україна». В той день народився ще й в делегата з Донбасу син. Я вже знав, що доньку назву Лесею і тому дав свою програмку з'їзду для написання побажань Лесі. В програмці розписувалося багато відомих особистостей, але найбільше мені запам'яталося побажання Василя Червонія, він написав «майбутній українці Лесі» і коли я запитав чому майбутній – вона ж народилася в Україні, батьки українці ким же вона ще може стати якщо не українкою. На це Василь відповів: «поки що вона лише народилася в Україні, але українкою їй ще необхідно стати».

З народженням доньки моя сімейна ситуація ускладнилась, потрібно було більше уваги приділяти сім'ї, тому я на черговій конференції 9 грудня 1990 року, попросив звільнити мене від керівництва районною організацією НРУ. Новим головою було обрано В. Сокола, я залишився в складі районної ради НРУ.

В кінці лютого на початку березня 1992 року відбувся третій з'їзд Руху, на якому розглядалися статутні зміни стосовно департизації керівних структур НРУ. Делегатами з'їзду від Острога були Сокіл В., та Криницький В. Рух завжди розглядався як консолідуюча сила всього українського національно-демократичного напрямку, а тому ми, члени різних партій (УГС-УРП, ДемПУ), в міру можливості брали активну участь у діяльності Руху через індивідуальне членство, в тому числі і в керівництві Руху. Керівники багатьох як районних, так і обласних організацій були членами різних партій.

Коли на II з'їзді Руху в жовтні 1990 року С. Хмара поставив питання про виключення з Руху членів Комуністичної партії, це питання не знайшло підтримки, а вже на III з'їзді в березні 1992 року питання департизації, коли комуністів вже не потрібно було виключати з НРУ (їх і так вже не було), набрало нових обертів. Четвертий з'їзд НРУ в грудні 1992 року остаточно поставив крапку в питанні: народний рух став партією. З цього моменту всі члени інших партій в тому числі і керівники, були виведені із Руху.

Влітку 1991 року міська рада виділила для Руху та інших громадських організацій приміщення під Народний дім, 21 квітня 1992 року В. Сокола переобрали на тріумвірат І. Гвізда, В. Захаревич, В. Криницький який і очолив НРУ.

15 вересня 2009 року в острозькій райдержадміністрації був проведений «круглий стіл» з нагоди 20-ї річниці створення районної організації Народного Руху України за перебудову. На нього були запрошені організатори його створення, колишні керівники та активісти. В своїх виступах учасники поділилися своїми спогадами про передумови та історію створення в районі організації, детально згадали акції та заходи, які були ними проведені протягом 20-ти років.

Учасники круглого столу критично розглянули статтю В. Сокола надруковану в матеріалах VII-IX науково-краєзнавчих конференцій «Остріг на порозі 900-річчя» в 2000 році.

Так, в статті В. Сокола стверджується, що осередок Української Гельсінської спілки був створений в селі Мощаниця в 1967 р. і очолив його Микола Серeda. Про те Українська Гельсінська спілка – українська громадсько-політична і правозахистна організація, була створена лише 7 липня 1988 року у Львові членами Української Гельсінської Групи. Звичайно першим членом УГС був М. Серeda, він написав заяву ще в Українську Гельсінську групу на початку 80-х років. Коли я приїхав до Рівного і написав заяву до УГС то мені Іван Демянук дав адресу Середи яку йому переслали зі Львова і вже тоді я зв'язався з паном Миколою.

В. Сокіл стверджує що ще в 1967 році був створений осередок Товариства української мови в Острозі який очолив О. Мазур, та окремий осередок на меблевій фабриці який очолив Сокіл. Звичайно що такого не було, Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка (ТУМ) постало лише на Установчій конференції 11-12 лютого 1989 року в Києві, а в Острозі осередки з'явилися не раніше березня 1989 року.

Сокіл стверджує що в 1986 році в Рівному проходила конференція інтелігенції Рівненщини і єдиним делегатом від Острога був тільки він і зокрема він представляв острозьке товариство «Просвіта». Власне саме товариство «Просвіта» було створене пізніше, а делегатами на конференцію від Острога був і я з Петром Зотовичем Андруховим.

Далі автор статті пише що в цьому ж році з товариства «Просвіта» був створений осередок Народного руху України за перебудову і 11 членів товариства стали рухівцями, сам же Сокіл очолив цей осередок. Звичайно що в 1986 році осередок в Острозі не міг бути створеним так як і самого Руху ще не існувало. Те що багато з хто членів «Просвіти» допомагали Руху то це звичайно було, але читач з попереднього матеріалу вже довідався як створювався НРУ на Острозщині.

Таких «ляпів» у статті Сокола є ще багато і їх мабуть не потрібно повністю аналізувати, головне щоб дослідники українського відродження кінця 80-х поч. 90-х років не сприймали серйозно спогади вище назва-

ного автора. До речі на «круглий стіл» де зібралися більшість із тих що розпочинали Рух на Острозщині Сокіл не з'явився, хоч його багато разів запрошували.

На засіданні «круглого столу» було вирішено видати книгу «Історія районної організації Народного Руху України за перебудову», для чого всім членам цієї організації запропоновано подати до оргкомітету в письмовому вигляді свої спогади про діяльність в організації. На жаль спогадів так ніхто й не подав тому вважаю за доцільне опублікувати хоча б мої спогади можливо це підштовхне до написання і інших «перших рухівців». Мої спогади були вже частково надруковані в газеті «Життя і слово» № 75-76 за 2009 рік.

Члени НРУ 1989-1990 р. в Острозькому районі:

Бендюк Микола Миколайович – 1989
Криницький Володимир Васильович – 1989
Мельничук Михайло Володимирович -1989
Юсковець Леонід Іванович – 1989
Максимяк Євген Іванович – 1990
Савенко В'ячеслав Олексійович – 1990
Малеванчук Володимир Оксентійович – 1990
Малеванчук Сергій Оксентійович – 1990
Палій Іван Гурійович – 1990
Врублевська Тетяна Гаврилівна – 1990
Врублевський Михайло – 1990
Оніщук Наталія Андріївна – 1990
Попович Юрій Климівич – 1990
Ткачук Володимир Васильович – 1990
Ткачук Юрій Володимирович – 1990
Дробот Ігор Павлович – 1990
Сокіл Віктор Макарович – 1990
Швець Валерій – 1990
Гвізда Інна Ярославівна – 1990
Копча Василь – 1990
Глибович Юрій Юрійович – 1990
Барбадин Роман Михайлович – 1990
Нокс Петро Павлович – 1990
Середа Микола Іванович – 1989 (Мощаниця)
Матвійчук Степан Матвійович – 1990 (Вельбівне)
Овсійчук Василь – 1990 (Оженин)

Тивонюк Олександр Васильович – 1989 ? (Оженин)
Стецюкевич Петро Дмитрович – 1990 (Плоска)
Філюк Віталій Лазарович – 1990 (Плоска)
Андрієнко Володимир Спиридонович – 1990 (Плоска)
Фурманчук Микола Кіндратович – 1990 (Гремяче)
Яцюк Василь – 1990 (Білашів)
Мартиновський Володимир – 1990 (Білашів)
Чорноморець Анна Дмитрівна – 27.05.90 (Цукрозавод)
Швець Андрій Павлович – 30.05.90 (Цукрозавод)
Притула Олександр Демянович – 30.05.90 (Цукрозавод)
Форсюк Василь Аврамович – 06.06.90 (Цукрозавод)
Павлюк Йосип Устинович – 13.06.90 (Цукрозавод)
Кирилюк Борис Данилович – 30.06.90 (Цукрозавод)
Гнідіна Раїса Іванівна – 29.06..90 (Цукрозавод)
Долинський Євгеній Іванович – 30.07.90 (Цукрозавод)
Буян Анатолій Феодосієвич – 30.07.90 (Цукрозавод)
Шостак Валерій Миколайович – 29.07.90 (Цукрозавод)
Прадишук Василь Васильович – 29.07.90 (Цукрозавод)
Тарасюк Віталій Олександрович – 31.07.90 (Цукрозавод)
Дейнека Данило Ефимович – 31.07.90 (Цукрозавод)
Ефімчук М. Г. – 29.07.90 (Цукрозавод)
Шостак Володимир Миколайович – 29.07.90 (Цукрозавод)
Шостак Валентина Василівна – 1990 (Цукрозавод)
Сузданець Святослав – 1990 (Цукрозавод)

Пішли з життя:

Мельничук Михайло Володимирович
Юсковець Леонід Іванович
Павлюк Йосип Устинович
Дейнека Данило Ефимович
Максимyak Євген Іванович
Палій Іван Гурійович
Врублевський Михайло
Попович Юрій Климович
Матвійчук Степан Матвійович
Барбадин Роман Михайлович
Нокс Петро Павлович
Стецюкевич Петро Дмитрович

Перші рухівські мітинги в Острозі